

*Helmi*kuinen
SÖNNÄVÄ
-SÄVÄL

Kirjoittajat Kaarle Nordenstreng ja Juhon Rabkonen

Venäjän hyökkäys
johti dominoefektiin.
Pinnan alla muhinut
Nato-palikka
käänsi suunnan
pikapäätökseksi
liittoutua
sotilaallisesti.
Mitkä tekijät
voivat selittää
poikkeuksellista
tapahtumasarjaa?

LYHYEN AIKAVÄLIN muutos on kuvattavissa vertailukelpoisilla tutkimustuloksilla Yle-mittauksesta (Taloustutkimus) ja *HS*-gallupista (Kantar TNS). Joulukuussa 2021 Natoa kannatti 24 prosenttia ja vastusti 51 prosenttia, mutta maaliskuussa 2022 kannatus oli noussut yli kaksinkertaiseksi, 54 prosenttiin, ja vastustus pudonnut alle puoleen, 21 prosenttiin. Sama trendi jatkui toukokuuhun, jolloin kannattajia oli jo 73 prosenttia ja vastustajia enää yksitoista prosenttia. Kesäkuun mittaus vahvisti trendin jatkumisen: peräti 79 prosenttia kannatti ja vain joka kymmenes enää vastusti Natoon liittymistä.

Pidempi aikaperspektiivi avautuu Maanpuolustustiedotuksen Suunnittelukunnan (MTS) teettämistä mielipidetutkimuksista. Vuodesta 2005 vuoteen 2021 Naton kannatus oli 20–30 prosentin tasolla ja vastustus vuoteen 2019 asti 60–70 prosentissa, mutta keväällä 2022 kannatus oli hypännyt 70 prosentin tuntumaan ja vastustus pudonnut alle 20:n.

Nato-jäsenyyttä vastustanut mielipide ei ilmeisesti ole missään vaiheessa ollut kovin vahvaa. Näyttää siltä, että vastustajien argumentit eivät ole olleet vankkumattomia. Ilmeisesti ajateltiin, että Nato-jäsenyydelle ei ole tarvetta, joten miksi korjata sellaista, mikä ei ole rikki. Myös YVA:n kannatus on ilmeisesti ollut enemmän ulkokohtaista kuin syvälle sisäistettyä. Tavallaan suuri osa kansasta – arviolta 1,5–2 miljoonaa suomalaista – on ollut kaikki nämä vuodet henkissä Nato-valmiudessa. Muutos on muhinut vuosikausia. Venäjän hyökkäys oli viimeinen pisara; suomalaisilta meni kuppi nurin.

MIKÄ KÄÄNSI mielipiteen?

1. Tärkein ja ilmiselvä syy oli tietysti se, että helmikuun 24. päivän aamuna kansalaiset järkyttyivät kuultuaan Venäjän hyökkäyksen alkamisesta. Mutta on myös muita tekijöitä, jotka ovat olleet vauhdittamassa asioiden kulkua.

2. Koronapandemian jäljiltä ihmisten hermot olivat muutenkin kireällä ja ylivirit-

tyneessä tilassa kaiken maailman kriiseille. **Ulrich Beckin** jo 1990-luvulla esittelemä teoria riskiyhteiskunnasta on tullut uudestaan entistä ajankohtaisemmaksi. Riskiyhteiskunnassa pelko yhdistää ja luo kuvitteellisia yhteisöjä. Pelolla voidaan myös johtaa ja hallita massoja. Jatkuva riskien läsnäolo saa ihmiset reagoimaan voimakkaasti, kun ilmenee taas jotain, mikä tuntuu uhkaavan turvallisuuden-tunnettamme.

3. Mediaympäristö on viimeksi kuluneiden reilun kymmenen vuoden aikana muuttunut entistä intensiivisemmäksi ja nopeatempoisemmaksi. Tähän on vaikuttanut ennen kaikkea sosiaalisen median nousu merkittäväksi yhteiskunnalliseksi tekijäksi. Tiedonvälityksen sykli on lyhentynyt uutismedioiden siirryttyä yhä enemmän painetusta formaatista digitaalisiin. Esimerkiksi TikTokin kolminuuttisten videoiden kautta Ukrainan sota on tullut aivan uudella tavalla sellaistenkin yleisöjen iholle, jotka eivät juuri seuraa perinteistä uutismediaa.

4. Television välittämät uutiskuvat ovat kuitenkin yhä keskeinen tekijä ihmisten maailmantilannetta koskevien mielipiteiden muodostumisessa. Maailmankuva rakentuu paljon muustakin kuin kuvista – sen syvimät kerrokset vievät uskoon ja eksistentiaaliseen minuuteen – mutta päällimmäisenä ovat aina kuvat, joita yhä visuaalisemmaksi muuttunut ympäristömme syöttää. TV-uutiset ja niitä täydentävät lehtien uutiskuvat ovat päivänkohtaisen todellisuuden visuaalinen pääkanava, mutta sen ohella maailmankuvaamme ruokkivilla uutisilla on kriittinen rajoite: tapahtumakeskeisyys. Hetkellisiä muutoksia seuraava kiihkeä uutistoiminta keskittyy pintakuviin ja sirpaletietoon jättäen syvemmälle menevän taustoituksen vähemmälle tai kokonaan huomiotta. Ukrainan sodassa tämä merkitsi taiste-

lun jälkien ja ihmisten kärsimysten tuottamista mielen raaka-aineeksi, josta suomalaiset sitten rakensivat omaa uhkakuvaansa Venäjän vaarasta.

KUN MIETITÄÄN, miten Suomi on tullut nykyiseen tilanteeseen, on tärkeää pohtia median ja viestinnän roolia. Tässä auttaa lanseeraamamme käsite Top Gun -efekti, joka kuvaa sitä, miten kulttuurituotteet ja media vuosikymmenien saatossa vaikuttavat ihmisten maailmankuvaan ja muokkaavat sitä.

Top Gun -efekti on ollut voimissaan jo ennen kyseisen elokuvan julkaisua – ja siitäkin on tullut kuluneeksi jo 36 vuotta. Esimerkiksi lehdistö- ja tiedotusopin professori **Raino Vehmas** totesi jo 1970-luvulla tutkimuksissaan, että kylmän sodan ajoista lähtien Suomen mediaympäristö on ollut voittopuolisesti kallellaan länteen.

Suomalaisten mielipidetä on siis pehmitelty Nato-jäsenyyden kannalle ei vain viime aikoina, vaan useiden vuosikymmenien ajan.

Median vaikutusta historialliseen mielenmuutokseen ei kuitenkaan tule yliarvioi-

da, muttei myöskään vähätellä. Tämän perustotuuden rinnalla on toinen monin selvityksin todistettu fakta: media on pitkään ollut kallellaan Nation suuntaan.

Tämä on kirjattu 16 vuotta sitten ilme-tyneessä väitöskirjassa, joka koski Suomen Nato-jäsenyydestä käytyä julkista keskustelua 2003–2004: ”Tutkimuksen päätulos on, että journalismin kentällä vaikuttavat voimat tuottavat Nato-kysymyksen käsittelyyn sellaisia painotuksia, jotka saavat Nato-jäsenyyden näyttämään todennäköiseltä tulevaisuudenkuvalta. Journalistit kyseenalaistavat päättäjien vakuuttelut sotilaallisen liittoutumattomuuden jatkumisesta. Syntyy käsitys, että Suomi aikoo joka tapauksessa liittyä Natoon.” (Rahkonen, 2006, s. 300)

HETKELLISIÄ MUUTOKSIA SEU- RAAVA KIIHKEÄ UUTISTOIMINTA KES- KITTYY PINTAKUVIIN JA SIRPALETIETOON JÄTTÄEN SYVEM- MÄLLE MENEVÄN TAUSTOITUKSEN VÄHEMMÄLLE TAI KOKONAAN HUOMIOTTA.

Ennen vuotta 2022 Nato-keskustelua oli median näkökulmasta tutkittu varsin vähän – samaan aikaan kun mielipidetutkimukset olivat kartoittaneet kansalaisten ajattelua hyvinkin tarkasti. Kirjastojen tietokannoista löytyi vain kaksi väitöskirjaa: **Juho Rahkosen** *Journalismi taistelukenttänä* (Tampereen yliopisto, 2006) ja **Iro Särkän** *Nato-retoriikka Suomen turvallisuuspoliittisessa keskustelussa* (Helsingin yliopisto, 2019). Vaikka tämän artikkelin toisen kirjoittajan väitöskirja kertoo lähes 20 vuoden takaisesta tilanteesta, se on pysynyt yllättävän tuoreena aina tämän vuoden alkupuolelle asti, jolloin Venäjän hyökkäys Ukrainaan siirsi alun perin tiedotusopin pääaineeseen tehdyn väitöskirjan lähinnä poliittisen historian osastoon.

Lisäksi aihetta on tutkittu kolmessa gradussa Turun, Tampereen ja Jyväskylän yliopistoissa sekä kahdessa kandidaatintyössä Maanpuolustuskorkeakoulussa. Lehtikirjoittelua on enemmän, mutta oikeaa median Nato-sisältöjen analyysia ei löydy edellä mainittujen lisäksi. Aukko tutkimuksessa on samanlainen, joka on paljastunut hävittäjähankintojen mediajulkisuudesta.

Tutkimuksessa ja julkisessa keskustelussa on vähän, jos ollenkaan, pohdittu Suomen Nato-päätöksen ja demokratian suhdetta. Oliko oikein, että kansanäänestys jätettiin pi-

tämättä? Vaikka kansanäänestyksen sivuuttaminen voidaan nähdä vähintäänkin demokratian muotovirheenä, pragmaattisesti ajatellen kansanvallan komentoketju on toiminut aivan oikeassa järjestyksessä: kansalaismielipidepoliitikot-eduskunta.

Suomalainen julkinen keskustelu on erikoisen sekoitus länsimaista liberalismia ja itäistä esivalta-autoritarismia. Yhtäältä meillä on maailman parhaisiin kuuluva sanan- ja media-vapaus, toisaalta meillä joutuu herkästi – kuten nyt putinisti-syytösten kohteeksi – mikäli edustaa jotain muuta kuin yleisesti hyväksyttyä konsensuslinjaa.

KEVÄT NIIN kansalaisten kuin poliittisten päätöksentekijöiden mielipiteiden muutoksissa on uniikki Suomen historiassa. Olemme koonneet mielipidetutkimusten tulokset, pohtineet mahdollisia taustatekijöitä tutkimuksen pohjalta ja päädyimme toteamaan, että nyt tilanteen rauhoituttua on aika ryhtyä kriittisesti tutkimaan tätä historiasamme ainutlaatuista tapausta. **Y**

Laajempi artikkeli aiheesta julkaistu *Kanavan* numerossa 5/2022.

Nato-mielipiteiden muutos loppuvuodesta 2021 kevääseen 2022.

